

УДК58.082:(477.46)
НАУКОВЕ І НАВЧАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ГЕРБАРІЮ УМАНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ САДІВНИЦТВА У ПІДГОТОВЦІ
ФАХІВЦІВ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Т.В. Мамчур, к. с.-г. н., доцент
В.П. Карпенко, д. с.-г. н., професор
Уманський національний університету садівництва

Гербарій Уманського національного університету садівництва є унікальним зібранням гербаризованих зразків, фонди якого представляють світове фіторізноманіття. Його формування відбувалось цілеспрямовано: шляхом збору рослин під час здійснення наукових експедицій, обміну між гербарними установами, за рахунок дарунків любителів природознавства, студентами під час опанування навчальних курсів з ботаніки, дендрології, лісівництва й ін.

Фонди Гербарію УНУС є основою науково-інформаційної бази університету для фундаментальних і прикладних досліджень, а також окремих дисциплін, у тому числі й “Лісівництва”.

Гортаючи історію створення Гербарію УНУС, слід зазначити, що розширення його значення у вивченні лісових і сільськогосподарських дисциплін відбулося завдяки директору Головного училища садівництва Миколі Івановичу Анненкову (з 1863 по 1875). Так, за його керівництва

відповідно до нового положення Міністерства Державного Майна та Департаменту Землеробства було внесено зміни в навчальні плани, які передбачали більш глибоке вивчення природничих наук та курсу лісівництва [1-7].

М.І. Анненков доклав багато зусиль для створення гербаріїв та навчальних посібників, ілюстрованих атласів [8, 9], що були необхідні для проведення наукових досліджень як в галузі інтродукції рослин, так і для ботаніки і лісівництва загалом. Зокрема, ним були написані два томи “Записок Комітету лісівництва” (1857 і 1859), навчальний підручник “Лісівництво” (1851), два видання “Ботанічного словника” (1859, 1978).

За час роботи М.І. Анненкова в училищі курс лісівництва було значно розширено. Це стало підставою для приєднання, до володінь училища “Трекового лісу”, пізніше – лісової дачі “Білогрудівка”, які стали слугувати навчально-виробничою базою для проведення практичних робіт з лісорозведення та таксації.

Так, вивчаючи курс “Лісівництво”, учні училища працювали на заняттях з живим природним матеріалом, а під час екскурсій – заготовляли гербарні зразки: *„...Отруби разныхъ породъ лѣсныхъ деревьевъ, съ различнымъ приростомъ, по крайній мѣрѣ, господствующихъ въ мѣстности породъ”*.

Наступний директор училища М.Є. Софронов у своїй праці [2] так описує викладання курсу “Лісівництва”: *„...С 17 мая 1896 года, этот предмет в училище был отнесён к основным, а программа как теоретических занятий,*

так и практических, значительно расширена....Что касается практических занятий, то они распадаются на два отдела: ученики выполняют их в строгой последовательности: ряд работ по обработке почвы, разбивка питомника, т.д....Эти работы являются подготовительной практикой. Второй отдел, так называемой, систематической практики... ученики определяют древесные породы по семенам, **всходам**, ветвям в безлиственном состоянии и отрубками, знакомятся в распознавании различных поврежденных деревьев...”.

Отже, виявлені у фондах Гербарію УНУС гербарні зразки проростків деревних порід (25 г.з.), слугували наочним матеріалом для учнів училища з опису лісових культур під час проведення практичних занять з дисципліни “Лісівництво”. Також учні училища керувалися навчальним підручником з загальної лісової ботаніки за редакцією П. Дютур (1856) [10], що містить ілюстрації пагонів лісових порід з листовою пластинкою і без, їх проростки.

Також у своїй праці М.Є. Софронов [2] аналізує проведення практичних занять з декоративного садівництва, які проводилися в 3-4 класах: „...пособием изучения курса...служит кабинет декоративного садоводства, декоративный питомник, теплицы, оранжереи и парк...”; „...для прохождения цветоводства имеются: коллекции рисунков, коллекции семян, **гербарий**. Кроме того, имеется обширный **дендрологический гербарий**, собранный в Никитском ботаническом Саду, коллекция семян древесных растений и коллекция хвойных шишек...”

Тому, дендрологічний гербарій у фондах Гербарію УНУС (2000 г.з.) хвойних і листяних порід, використовувався як наочний матеріал для вивчення курсу “Дендрологія садова”. Він зібраний під час навчальної практики учнів училища в Никітському ботанічному саду та Царициному саду (нині НДП “Софіївка” НАН України), що відмічено на гербарних етикетках.

Музейна кімната Наукової бібліотеки УНУС налічує історичні наукові доробки¹, які під час розвитку та діяльності училища поповнювалися та збагачувалися, у тому числі й з курсу “Лісівництво”.

¹Автори висловлюють вдячність провідному бібліотекарю музейної кімнати Наукової бібліотеки університету Н.В. Михайловій за подану допомогу в пошуку літературних джерел.

З поміж наукових праць, підручників, ілюстрованих атласів [8, 9], що несли

неабияку цінність у здійсненні опису, визначенні як дерев'янистих, так і трав'янистих рослин викладачам та студентам були доступні навчальні посібники з гербарної справи – Б. Ауерсвальда [11], С.К. Ісакова [12]. У них методично описувались правильність збирання рослин, їх висушування, монтування з зазначенням розмірів аркушу паперу, етикетки і т.п.

Обов'язковість зборів гербарію з “Лісівництва” була закріплена навчальними планами [13, 14].

Таким чином, Гербарій УНУС мав і продовжує відігравати важливе значення у підготовці фахівців лісового господарства. Нині Гербарій УНУС запрошує всіх до співпраці та поповнення гербарних фондів новими видами рослин.

Література

1. Юбилей Уманского училища. Речь преподавателя Уманского училища земледелия и садоводства В.А. Долбина, прочтенная на юбилейном акте 27 декабря. – К., 1895. – 39 с.
2. Уманское училище садоводства и земледелия. Составлено директором училища М.Е. Софроновым при участии преподавателей и заведующих отдельными отраслями. – С.-Петербург, 1910. – 80 с.
3. Уманский сельскохозяйственный институт имени А.М. Горького (1844-1974) / И.И. Билоус. – К.: Изд-во «Вища школа», 1976. – 96 с.
4. Карасюк І.М. Уманський сільськогосподарський інститут (1844-1994) 150 років: Монографія / І.М. Карасюк. – К.: Вища школа, 1994. – 206 с. іл.
5. Уманський державний аграрний університет: історія, сьогодення, славетні імена. – К.: Грамота, 2009. – 296 с. іл.
6. Уманський національний університет садівництва (1844-2011): Літопис становлення і визнання / А.Ф. Головчук. А.У. Коваль, М.В. Недвига; за ред. А.Ф. Головчука. – Вінниця: ТОВ «Консоль», 2012. – 240 с. іл.
7. Історія, сьогодення та перспективи Уманського національного університету садівництва (1844-2014) / за ред. О.О. Непочатенко. – Умань: Редакційно-видавничий відділ УНУС, 2014. – 268 с.
8. Die Eichen Europas und des Orients / Gesammelt, zum theil neu Entdeckt und mit Hinweisungen auf ihre Culture ahigkeit fur Mittel-Europa / Theodor Kotschy Wien und Olmütz, 1862.
9. Sertum Petropolitani seu icones et descriptiones Plantarum, quae in Horto Botanico imperiali Petropolitano Floruerunt. Decastertia quadraginta / Auctore E. Regel. – Petropoli, 1869, №26
10. Руководство к общей и лесной ботанике, для егерских училищ

министерства государственных имуществ / [Состав. П. Дютур]. – С.-Петербург: в Тип. мин. гос. имущ., 1856. – 105 с.

11. Руководство к рациональному способу герборизации / соч. Б. Ауэрсвальда [пер. с нем., с доп. и прим. А. Мизгером]. – Харьков: в унив. Тип., 1864. – С. 1-26.

12. Руководство к собиранию естественно-исторических коллекций и наблюдению природы / Состав. С.К. Исаковъ [по ред. с исп. и доп. В.В. Битнера]. – С.-Петербург: Изд. В.В. Битнера, 1903. – С. 3-14.

13. Сельскохозяйственные учебные заведения ведомства Министерства Государственных Имуществ, Вып. II / Состав. Н. Москальский. – С.-Петербург, 1881. – С. 20-45.

14. Правила и примерные программы для практических занятий учеников земледельческих училищ. – С.-Петербург, 1888. – С. 20-45.
